

Kalecik'e Bağlı Bağcılıkla Uğraşan On Köyde Bireysel ve Kurumsal Açından Modernleşme Eğilimleri

Tuğça POYRAZ*
Birsen ŞAHİN**
Gülây ARIKAN***

Özet

Araştırmanın amacı, modernleşme kuramının, modernleşmenin zamanla bireysel ve toplumsal hayatın tüm alanlarını etkileyen eşgüdümlü bir süreç olduğunu varsayarak, araştırma köylerindeki bireysel ve kurumsal modernleşme eğilimlerini saptamaktır. Bu bağlamda bireysel (bağımsız karar alma, kaderci/rasyonel zihniyet, sosyal hareketlilik) ve kurumsal (aile, eğitim, sağlık, siyaset ve din) açıdan modernleşme eğilimleri geleneksel-modern toplum dikotomisi içinde değil, geleneksel ve modern toplumların özelliklerinin bir arada görüldüğü Lerner (1964: 47)'in "geçiş halinde toplum" kavramıyla açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Geleneksel toplum, modern toplum, geçiş halinde toplum, görelî olarak modernleşmiş toplum, görelî olarak modernleşmemiş toplum.

Abstract

The aim of this research is to reach to contatations on trends of individual and institutional modernization in the above mentioned villages by assuming that the theory of modernization is a coordinate process affecting gradually all domains of social and individual life. In this context, modernization trends from the point of view of individuals (making a decision independently, having fatalist/rational mentality, social mobility, being individuals ready for modernization) and institutions (family, education, health, politics and religion) are explained not in the framework of traditional-modern dichotomy but by the help of Lerner's (1964: 47) "traditional society" concept in which the characteristics of traditional and modern societies co-exist.

Key words: Traditional society, modern society, transition society, relatively modernized society, relatively not modernized society

1. Giriş

Kalecik Karası üzüm çeşidinin üretilmesi için Türkiye'deki en uygun iklim koşullarından birine sahip olan Kalecik ilçesi, son yıllarda bağcılık açısından özel sektör ve devlet kuruluşlarının dikkatini çekmiştir.

Kalecik köylerinde bağcılıkla uğraşan ailelerden gerek geleneksel usullerle üretim yapanlar, gerekse Kavaklıdere Şarap Fabrikası ile anlaşarak modern telli terbiye tekniğini kullananlar; ekonomide modernleşmenin koşullarından satış (ticari) amaçlı üretim yapmalarına rağmen; yatırım eksikliği, sağlıklı ve uzun vadeli planlama ve politikaların

---

* Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

** Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

*** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

yapılamaması ve bağların yeni olması gibi nedenlerden ötürü hane tipi üretim yapmaktadırlar. Bu durum, üretilen üzümün kalite ve veriminin düşük olmasına neden olmakta, aynı zamanda bağcılıktan elde edilen gelirin yüksek düzeylere ulaşamamasına dolayısıyla araştırma köylerindeki bağcı ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin halen düşük olmasına ve köylerde kırsal yoksulluk denilen yapının egemenliğine yol açmaktadır. Bu yapı ise, köylerin dışarıya göç vermesine sebep olmaktadır. Bu nedenle hem köylerden kentlere göçün kısmen yavaşlaması, hem de bir ülkenin kalkınmasında gerekli faktörlerden biri olan köylerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve modernleşmesi açısından bağcılık önemli bir ekonomik aktiviteyi oluşturmaktadır. Buradan hareketle araştırma kapsamındaki köylerde modernleşme eğilimlerinin saptanması önem kazanmaktadır.

Çalışmada modernleşme kuramının, modernleşmenin zamanla bireysel ve toplumsal hayatın tüm alanlarını etkileyen eşgüdümlü bir süreç olduğu varsayımı kabul edilerek, araştırma köylerindeki bireysel ve kurumsal modernleşme eğilimleri saptanmaya çalışılmıştır. Tarımda modernleşmenin sağlanabilmesinin öncelikli koşulları arasında, modern kodlara içsel olarak hazır olan bireyler, bu bireylerin etkileşim halinde oldukları toplumsal kurumların modernleşme sürecine açık olması ve özel sektör ya da devlet kuruluşlarının bu konuda üreticilere destek vermesi sayılabilir.

Çalışma konumuza ilişkin daha önce yapılmış araştırmalarda (Uğuzman, 2000; Kıray, 1998; 1963; Atalay, 1983; Boran, 1992; Uygun, 1984; Türkdoğan, 1977; Silier, 1976; Tuğaç v.d.,1970; Yasa, 1969; Tütengil, 1969; Kurtkan, 1968; Stirling 1965) daha çok; aile yapısı, eğitim düzeyi, dine ve yeniliğe ilişkin tutumlar, göç, gelir ve tüketim kâpları ile boş zaman faaliyetleri gibi konular ele alınmıştır.

Araştırmanın amacı, Kalecik'e bağlı bağcılıkla uğraşan on köyde satış amaçlı bağcılık yapılması nedeniyle ekonomik açıdan görülen modernleşme eğilimlerinin; aile, eğitim, sağlık, siyaset ve din gibi toplumsal kurumları etkileyip etkilemediğini saptamak ve köylülerin temel sorunlarını belirlemektir.

2. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

2.1. Kuramsal Çerçeve

Modernleşme, Batılı sosyologlar tarafından gelişmekte olan bütün toplumların, Batı toplumlarına benzer aşamalardan geçecekleri varsayımından hareketle ortaya konulmuş bir kavramdır. Modernleşme teorisi, klasik evrim teorisi ve yapısal-fonksiyonalist teori olarak genellikle iki farklı teoriye dayandırılmaktadır. Klasik evrim teorisi içinde modernleşme, toplumları iki uçlu tasnife tabi tutma şeklinde ele alınmıştır. Klasik evrim teorisyenlerine Maine (statüye dayalı-sözleşmeye dayalı toplumlar), Tönnies (cemaat-cemiyet), Spencer (askeri toplum-sanayi toplumu), Cooley (birincil grup-ikincil grup) ve Durkheim (mekanik dayanışmaya dayanan toplumlar-organik dayanışmaya dayanan toplumlar)'ın dikotomik analizleri örnek verilebilir.

Gerth ve Mills, Bendix ve San, toplumları iki uçlu tasnife tabi tutma geleneğine Weber tarafından son verildiğini belirtmişlerdir. Weber tarafından bir geçişsel otorite biçiminin formüle edilmesi, toplumdaki otorite biçimlerinin ve o otorite biçimleri içinde rastlanacak bürokratik yapıların ikiden çok alternatif içinde çözümlenmesi olanağını yaratmıştır (Aktaran Heper, 1974: 25). Yapısal fonksiyonalist teoride ise Parsons, modernite ve gelenek üzerine Weber ve Tönnies'in perspektiflerini birleştirecek biçimde hare-

ket etmiştir. Böylece klasik evrim kuramcılarının ikili toplum tasnifine dayanan açıklamaları bir ölçüde kırılmış ve modernleşme teorilerinde “geçiş toplumu” (Lerner, 1964) ya da “görelî olarak modernleşmemiş toplum” ve “görelî olarak modernleşmiş toplum” (Levy, 1996) kavramları kullanılmaya başlanmıştır.

Ancak yine de geleneksel-modern toplum ayrımı, modernleşme teorilerine başlangıç noktası sağlamıştır. Geleneksel-modern şeklinde ayrılan ikili toplum sınıflandırmaları, hem toplumlar arası karşılaştırmalı araştırmalarda kullanılması bakımından, hem de bir toplumun tarihsel süreçte geçirdiği aşamaları anlamak açısından faydalıdır. Ancak, ideal tiplerin, sosyal realitede bire bir karşılığı bulunmamaktadır. İşte bu noktada iki ideal uç arasında bulunan geçiş tipi toplum kavramı devreye girmektedir. Geçiş tipi toplum kavramı, geleneksel ve modern unsurların bir arada yaşayabildiğine işaret etmektedir.

Modernleşmecilerin toplumların değişmesini düz çizgisel bir biçimde geleneksel-den moderne, az gelişmişlikten gelişmişliğe doğru ele almaları, “geleneksel” ve “modern” toplum şeklinde saf (ideal) tipler yaratmaları, geçiş tiplerini göz önüne almamaları, tüm az gelişmiş toplumların nihai olarak Batıda geliştirilen modellere doğru ilerleme göstereceğini varsayarak teolojik bir eğilim içinde olmaları, bu kuramların özellikle endüstrileşmekte olan toplumları açıklamalarını önlemektedir (Özen, 1991: 8-9). Bu konuda Gusfield (1971: 25) ve Dönmezer (1984: 173) de geleneksel-modern karşıtlığına dayanan teorilerin içerdiği yanlılığı vurgulamaktadırlar. Onlara göre geleneksel toplumların değişimden yoksun ve durağan oldukları varsayımı, bu toplumların dış etkileşimleri göz önüne alındığında geçerli değildir. Ayrıca, geleneksel ve modern biçimlerin her zaman çatışma halinde olduğu varsayımı da geçersizdir. Sanayileşmiş bir toplumda da geleneksel unsurlar canlılıklarını koruyabilirler. Kısaca, geçiş özelliği gösteren toplum tipindeki modernleşme sürecinde geleneksel ve modern uçların birlikte yer aldığı yadsınamaz.

Çalışmada ele alınacak bireysel özellikler ve aile kurumu, geleneksel-modern toplum dikotomisi içinde değil, geleneksel ve modern toplumların özelliklerinin bir arada görüldüğü Lerner (1964: 47)’in geçiş halinde toplum kavramıyla açıklanacaktır.

Bireysel özellikler açısından değerlendirildiğinde, geleneksel toplumlarda insan; yeniliği reddetme eğilimindedir (Lerner, 1964: 49), mecbur kalmadıkça fiziksel hareketlilik gerçekleştirmez. Bu tür toplumlarda rasyonel düşünce yerine batıl inançlar ve gelenekler egemendir (Levy 1996:108), kendini başkalarının yerine koyma ve onları anlama becerisi (Marshall 1999:193) anlamına gelen empati görülmez, ekonomik bağımlılık söz konusudur. Geleneksel toplumlarda aile ve akrabalık temel belirleyicidir, evrensel kriterler dikkate alınmaz. Başka bir deyişle bu toplumlarda parçacı etik geçerlidir (Levy, 1996: 98-99).

Modern toplumlarda insan yeni deneyimlere ve fikirlere açıktır (Inkeles, 1977: 154, Lerner, 1964: 49), öncelikle fiziksel hareketlilik, daha sonra ise sosyal hareketlilik konusunda özgürdür. Bu toplumlarda geleneksel değerlere bağlılıktan bir kopuş başlamış ve rasyonel düşünce tarzı egemen olmuştur. Modern toplumların bireylerinde empati kapasitesi yüksektir (Lerner, 1964: 50) ve bireylerin kararlarını aile ya da akrabalarından bağımsız bir şekilde verdikleri evrensel standartlar hakimdir. Yukarıda sıralanan özelliklere karşın, sosyal realitede her iki toplumun özelliklerini barındıran geçiş halin-

de toplumlar söz konusudur ki, bu toplumların bireyleri hem geleneksel hem de modern insan için belirtilen özellikleri bir arada taşımaktadır.

Modernleşme aile kurumu açısından ele alındığında, geleneksel ve modern toplumlar evlilik şekli, evlenme yaşı, evlenme esnasında gerçekleştirilen gelenekler, nikah şekli, evlendiği zaman oturulan mekan, hanenin büyüklüğü, ailedeki otorite kalıpları, rol dağılımı, karar alma ve çocuk yetiştirme tarzı gibi özelliklere göre farklılaşmaktadır.

Geleneksel toplumlarda uzmanlaşma yok denecek kadar az olduğundan aile; eğitim, üretim, sağlık gibi bir çok fonksiyonu üstlenmiştir. Bu toplumlarda en çok rastlanan aile tipi, baba soylu geniş aile tipi ve kök ailesidir. Geleneksel ailede, erken yaşta evlilik, (Türkdoğan, 1977:65; Kağıtçıbaşı, 1969:92; Aziz, 2000:69; Ozankaya, 1984:293), aile büyüklerinin etkili olduğu eş seçimi, daha çok akraba evliliği ile köy içi evlilik söz konusu olmaktadır. Evlenilirken geleneksel usullere uygun olarak imam nikahı yaptırılmakta ve buna bağlı olarak birden fazla evlilik görülmektedir. Genellikle evlilikten aşk türü beklentiler olmadığı için, geleneksel toplumlarda boşanma oranı düşüktür (Balaban, 1984:184,187; Yasa, 1969:65,72; Özbay, 1984:58; Timur, 1972:70,77). Otorite kalıplarına bakıldığı zaman ise, bunun daha çok yaş ve cinsiyete göre belirlendiği görülür (Kıray, 1998:163; Vergin, 1977:180-181, Özbay, 1984:38). Çocuklara faydacı değerler yüklenen geleneksel toplumlarda; çocukların aileye katkısı daha çok ekonomiktir. Ayrıca çocuklar gelecek ve yaşlılık güvencesi olarak görülmektedir. Başlangıçta çocuklar aileye bağımlı iken, ebeveynin yaşlanıp çocuklarının evine taşınmasından sonra, anne-baba çocuğa bağımlı hale gelmekte ve böylece aile, daima bağımlı aile olma özelliği taşımaktadır (Kağıtçıbaşı, 1984:133-134; Başaran, 1984:154; Özbay, 1984: 133).

Modern toplumlarda ise, erken yaşta evliliğin azaldığı, gençlerin eş seçimine kendilerinin karar verdiği, akraba evliliğinin olmadığı, resmi nikahın yapıldığı, yeni evlilerin ailelerinden ayrı bir evde yaşadığı, ailede otoritenin eşler arasında eşit olarak dağıtıldığı, çocukların yetiştirilmesinde demokratik kuralların uygulandığı, çocukların eğitimine önem verildiği, onların sadece psikolojik değerinin olduğu, kız ve erkek çocuklar arasında ayırım yapılmadığı, evliliklerde anlaşmazlıkların ve boşanmaların fazla olduğu çekirdek aile tipi görülmektedir.

Gusfield'e göre, geleneksel toplumlarda meydana gelen değişimler, bu toplumlarda görülen geleneksel geniş aile tipinin yanı sıra, modern toplumlarda görülen çekirdek aile tipine ait özelliklerin de görülmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise ailelerde ikili yapılar söz konusu olmakta ve bu durum "geçiş tipi aile" ya da "geçiş halindeki aile" olarak kavramlaştırılmaktadır. "Geçiş tipi aile" lerde, hem değişmekte olan hem de değişmiş olan yapı ve oluşumlar bir arada bulunmaktadır (Özen, 1991: 9,19).

2.2. Kavramsal Çerçeve

2.2.1. Geleneksel ve Modern Toplumlar

Lerner, Eisenstadt, Huntington ve Black geleneksel toplum ve modern toplumun özelliklerini genel olarak şu şekilde birbirinden ayırmaktadırlar (Aktaran Sarıbay 1985: 46-47).

Geleneksel Toplumlar: Durağanlığın, tarım sektörüne dayalı bir iktisadi yapının, geçimlik ekonominin, ilkel düzeyde bir teknolojinin, çok düşük düzeyde okur-yazarlık oranının, düşük hayat standardının, yatay ve dikey sosyal hareketsizliğin egemen oldu-

ğu toplumlardır. Geleneksel toplumlarda işlevsel belirliliği olan kurumlar yerine, daha çok yüz yüze ilişkilerin hakim olduğu toplumsal hayat söz konusudur; yasa ve kurallardan çok gelenek ve göreneklerin hakim olduğu bir yönetim yapısı vardır. Aynı zamanda geleneksel toplumlar, kadercı zihniyet ve kalıtımın hakim olduğu bir kültürel sistem ile dindarlık ve ailelerin egemen olduğu şahsileştirilmiş politik sistem ile karakterize edilir.

Modern Toplumlar: Sanayileşme ve kentleşmenin, yatay ve dikey sosyal hareketliliğin, okur-yazarlık oranının ve eğitim düzeyinin yüksek olduğu, haberleşme olanaklarının etkin ve yaygın olduğu, sosyal ve siyasal yapıda kurumlaşmanın arttığı, yönetimde görevlerin siyasal olarak farklılaştığı, demokratikleşmenin arttığı ve laikleşmenin kültürel, sosyal ve siyasal yapıda yaygınlaştığı, kitlelerin artan şekilde yönetime katıldığı toplumlardır.

2.2.2. Geçiş Halinde Toplum

Geleneksel-modern şeklindeki ikili toplum sınıflandırmasını “geçiş halinde toplum” kavramıyla yumuşatan Lerner (1964), değişimin derecesini göz önüne alarak toplumları; geleneksel, geçişli ve modern toplumlar olmak üzere üçe ayırmaktadır. Ona göre geleneksel toplumlar ile modern toplumlar değişimin en az ve en çok olduğu uçları temsil ederken, geçiş tipi toplumlar her iki ucun etkisi altında fakat, modern gelişmeye yönelmiş oluşumları temsil etmektedirler. Lerner (1964: 111) geçiş tipi topluma örnek olarak Türkiye’yi vermiştir. Çünkü ona göre Türkiye, Batı toplumlarına göre henüz modern bir toplum olmayıp, geleneksel ve modern olmak üzere her iki yapıyı da bir arada bulunduran bir özelliğe sahiptir.

Tütengil (1980: 146)’e göre ise geçiş döneminde bulunan az gelişmiş ülkelerde bir yandan geri kalmış sosyal yapılar süregelirken, bir yandan da çağdaş kurumlar ortaya çıkmaktadır. İşte “ikili yapılar” denen durum budur. İkili sosyal ve ekonomik yapılarda, geleneksel olan ile çağdaş olanın aynı toplumda bir arada bulunması söz konusudur.

2.2.3. Göreli Olarak Modernleşmiş ve Göreli Olarak Modernleşmemiş Toplumlar

Görelilik olarak modernleşmemiş ve göreli olarak modernleşmiş toplum kavramları Levy (1996)’e aittir. Levy, bu şekilde ayırdığı toplum kategorisiyle, klasik evrim kuramcılarında görülen kesin dikotomileştirmeyi yumuşatmıştır. Levy, modernleşme konusundaki çeşitli yanılgılara işaret ederek, bu yanılgıları şöyle özetlemektedir: En başta batı toplumu ve batılı olmayan toplumlar gibi bir genelleme yapmak yanıltıcıdır, çünkü bu toplumlar iki genel kategoride düşünülecek kadar net özelliklere sahip değildir. Ayrıca modern toplumlarda görülen nitelikler modern olmayan toplumlarda, modernleşmek için ön koşul olmayabilir. Bir toplumun modernleşmesi için modernleşmiş toplumlardaki aynı kalıpları gerçekleştirilmesi gerekmez. Şöyle ki; sonradan modernleşmeye başlayan ülkelerdeki modernleşmenin ön koşulları, daha önce modernleşmiş olan ülkelerdeki modernleşme için gerekli olan ön koşullarla aynı olmayabilir. Öte yandan modernleşmeye başlayan bir grup toplum için gerekli olan ön koşullar daha sonra modernleşecek bir grup toplum için gerekli olan ön koşullar olmayabilir. Özetle Levy, her devirde her toplum için geçerli modernleşme reçetesi olmadığı fikrini ileri sürer.

3. Hipotezler

Araştırmada hipotez-test edici boyuta ağırlık verilerek, ilişki arayıcı özelliğin baskın olması temel alınmıştır. Modernleşme kuramlarından yola çıkılarak, özellikle geçiş tipi toplum kavramı üzerinde durulan çalışma; modern toplumlarda gözlenen eşler arasında cinsiyet ayrımının azalması, eğitim ve yıllık gelir düzeyinin artması değişkenleri temel alınarak kurgulanmıştır. Bu çerçevede bağcı ailelerinin modernleşme eğilimlerini ortaya çıkarmak üzere oluşturulan araştırmanın hipotezleri, araştırmanın bağımlı değişkenleri olan evlenme yaşı, evlenme biçimi, karar alma, siyasi katılma, doğum kontrolü ve dini ibadetleri yerine getirme ile araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan cinsiyet, eğitim ve yıllık gelir düzeyi arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak doğrultusunda kurulmuştur. Burada belirtilmesi gereken husus, kuramsal çerçeve oluşturulurken modernleşme konusu bireysel ve kurumsal boyutta ele alındığı için hipotezlerin kurulmasında da aynı noktaya dikkat edilmesidir. Bu açıklamalara uygun olarak araştırmanın hipotezleri şunlardır*:

Aile İle İlgili Hipotezler:

1. Cinsiyet ile evlilik yaşı arasında ilişki vardır.
2. Evlenme biçimi ile evlenme yaşı arasında ilişki vardır.
3. Eğitim düzeyi ile evlenme biçimi arasında ilişki vardır.
4. Eğitim düzeyi ile kadın ve erkeğin birlikte karar alması arasında ilişki vardır.
5. Yıllık gelir düzeyi ile kadın ve erkeğin birlikte karar alması arasında ilişki vardır.

Siyaset İle İlgili Hipotezler:

1. Cinsiyet ile siyasi katılma arasında ilişki vardır.
2. Eğitim ile siyasi katılma arasında ilişki vardır.
3. Yıllık gelir düzeyi ile siyasi katılma arasında ilişki vardır.

Sağlık İle İlgili Hipotezler:

1. Eğitim ile ailede doğum kontrolü ve çocuk sayısına karar verme arasında ilişki vardır.
2. Yıllık gelir düzeyi ile ailede doğum kontrolü ve çocuk sayısına karar verme arasında ilişki vardır.

Din İle İlgili Hipotezler:

1. Eğitim düzeyi ile dini ibadetleri yerine getirme arasında ilişki vardır.

4. Metod ve Teknikler

Çalışma, kullanılan kuramsal çerçeve ve araştırma problemine uygun olarak uygulamalı sosyolojik esaslarda yürütülmüştür. Geleneksel ve modern unsurların saptanması, varolan durumun tespit edilmesi ve sorunların ortaya çıkarılması açısından durum saptayıcı; modernleşme üzerinde etkili olan unsurları arama açısından ise ilişki arayıcı bir araştırmadır.

---

* Ekonomi kurumu ile ilgili hipotezler bu çalışmanın devamı niteliğindeki diğer makalede yer alacağı için, bu makaledeki hipotezler arasında yer almamaktadır.

4.1. Evren ve Örneklem

4.1.1. Araştırmanın Evreni

Araştırma sahası ile ilgili bilgilerin toplanması, örneklem seçiminin gerçekleştirilmesi ve uygulama yapılabilmesi için 2 Temmuz- 2 Eylül 2002 tarihleri arasında Kalecik ilçesine üç kez gidilmiştir.

İlçedeki resmi kuruluşlardan yörenin sosyal ve kültürel özellikleri, çalışma koşulları, iklimi, hasat zamanı, bağ alanları ve bunların verimlilik düzeylerine ilişkin bilgi alınmıştır. Uygulama aşamasının ve örneklem seçiminin sorunsuz gerçekleştirilmesi için, yetkili mercilerden bölgenin haritası temin edilmiştir.

İlçe Tarım Müdürlüğü'nden Kalecik'te 50 adet köy olduğu, üzüm üreticiliği bakımından köylerin dört bölgeye ayrıldığı öğrenilmiştir. Buna göre bağcılığın yapıldığı dört bölgeyi oluşturan 25 köy araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

4.1.2. Araştırmanın Örnekleme

Köylerin Seçimi

Araştırmanın örneklemini belirlemek için, öncelikle Ankara İl Tarım Müdürlüğü'nden alınan istatistiki bilgiler (örneğin; hangi köylere bağcılıkla ilgili olarak ne miktarda arazi tahsis edildiği, hangi köylerde tarımsal faaliyetler içinde bağcılığın ön plana çıktığı, yıllık üzüm üretim miktarının ne kadar olduğu gibi), İlçe Tarım Müdürlüğü'nden gelen istatistiki bilgilerle karşılaştırılarak, köylerin adları ve harita üzerinde konumları tespit edilmiştir. Buna göre bağcılıkla uğraşan köylerin dört bölgeye ayrıldığı, profesyonel anlamda bağcılığın (ticarileşmiş, satışa yönelik) I. ve II. bölgelerdeki köylerde yapıldığı; III. ve IV. bölgedeki köylerde yaşayan insanların ise ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar üzüm yetiştirdikleri ve ticari gaye taşımadıkları öğrenilmiş olup, yapılan gözlemler ve görüşmeler sonucu bu bilgiler doğrulanmıştır. Adı geçen bölgeler:

I. Bölge: Kızılırmak Havza'sının sağ ve sol kısmı bu bölgeyi oluşturmaktadır. Gümüşpınar, Gökdere, Uyurca, Alibeyli, Buğra, Akkuzulu, Gökçeören, Karalar ve Avşar köyleri birinci bölgede yer almaktadır.

II. Bölge: Kızılırmak Nehri civarını oluşturmaktadır. Çandır, Hacıköy, Kargın, Satılar, Tilki, Mahmutlar ve Elmapınar köyleri bu bölgede bulunmaktadır. I. ve II. bölgelerde yüksek sistemli, ticari nitelikte bağcılık yapılmaktadır.

III. Bölge: Kınık, Altıntaş ve Şabanözü köyleri bu bölgede bulunmaktadır.

IV. Bölge: Çiftlik, Karahöyük, Değirmenkaya, Yeniçöte ve Hasayaz köyleri ise bu bölgeyi oluşturmaktadır. III. ve IV. bölgelerde bağcılık, eski sistemle yapılmaktadır. Bu köylerdeki bağcılık, genellikle ticari nitelikte değildir; üreticiler ürünlerini fabrikaya satmayıp, kendileri tüketmektedirler.

Araştırmanın örneklemini genellikle profesyonel anlamda bağcılığın yapıldığı I. ve II. bölgeye dahil olan dokuz köy (Gökçeören, Gümüşpınar, Satılar, Karalar, Buğra, Akkuzulu, Alibeyli, Gökdere, Uyurca) ile III. bölgede yer alan Kınık Köyü ve yedek olarak Çandır Nahiyesi oluşturmaktadır. Uygulama esnasında Karalar Köyü'nde yeterli sayıda üreticiye ulaşılamadığından, yedek olarak seçilen Çandır Nahiyesi araştırmaya dahil edilmiştir.

Hanelerin Seçimi

Tespit edilen üretici köylerin listesi, ilçedeki yetkili mercilere verilerek, adı geçen köylerdeki profesyonel (ticari nitelikli) olarak bağcılıkla uğraşan büyük üreticilerin listesi istenmiştir. Sonuç olarak on köyden 60 üretici hane reisinin isimleri ve adresleri gelmiştir. Bunların köylere göre dağılımı ise şöyledir: Akkuzulu'da 10, Buğra'da 10, Uyurca'da 30, Kınık'da 10, Gümüşpınar'da 10, Gökdere'de 12, Gökçeören'de 10, Alibeyli'de 11, Satılar'da 8, Çandır'da 9 üretici ile ilçedeki 4 üreticidir.

Araştırmanın örnekleme, 60 erkek üretici ve eşleri ile ilçedeki 4 erkek üretici, adı geçen on köyün muhtarları ve ilçedeki 5 üst düzey yönetici olmak üzere toplam 139 kişiden oluşmaktadır.

Araştırmanın başında anket formların 60 erkek üretici ve eşlerine uygulanması planlandığı halde, ilçedeki 4 üretici dahil 64 erkeğe; bir takım teknik aksaklıklar ve kadınlardan bazılarının köy dışında bulunmalarından ötürü 46 kadına ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra on köy muhtarı ve 5 üst düzey yöneticiye "yarı yapılandırılmış görüşme" uygulanmıştır. Kısaca araştırmanın örneklem grubu 125 kişiden oluşmaktadır.

4.2. Örneklemin Nitelikleri

46 kadın (%41.8) ve 64 erkekten (%58.2) oluşan örneklem grubunun %80'i 40 yaş ve üstüdür. Bu veri muhtarlarla yapılan mülakatlarda da belirtildiği gibi, genç nüfusun dışarıya göç etmesi sonucu araştırma köylerinde yaşlı nüfusun yoğunluk gösterdiğini desteklemektedir.

Örneklem grubunun %90.6'sı köyde, %5.5'i ilçede ve %3.9'u ise ilde doğmuştur. Büyük çoğunluğun köyde doğmuş olmaları düşünce ve davranışlarında geleneksel değer ve göreneklerin, gündelik yaşamlarında yüz yüze ilişkilerin hakim olduğunu ve tarıma dayalı bir iktisadi yapıda faaliyet gösterdiklerini betimlemektedir.

Eğitim düzeyi açısından bakıldığında, örneklemin %48.2'sinin ilkökul mezunu olduğu, %18.2'sinin okuma-yazma bilmediği, %18.2'sinin ortaokul mezunu, %8.2'sinin yalnız okur-yazar olduğu, %5.5'inin lise mezunu, %1.8'inin ise yüksek okul ve üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Eğitim, köy toplumunun dış dünyaya açılması ve modernleşmesinin bir yolu olarak kabul edildiğinde (Şafak 1992:13), örneklem grubunun eğitim düzeyinin modernleşme süreçlerine katılımı zorlaştıracağı düşünülebilir. Köylerde okul olmaması ya da öğrenci sayısının yetersiz olması nedeniyle okul olan köylerde eğitim yapılamaması, ilçedeki eğitim imkanlarının yetersizliği gibi sebeplerden ötürü örneklemin modern bir toplumun gerektirdiği eğitim düzeyine ulaşamadığı görülmektedir. Ancak çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yanı sıra, formal eğitim kurumlarının da rol oynaması ve taşınabilir eğitim sisteminin yaygın olması, Kalecik köylerinde eğitimin modernizasyona etkisinin artacağına işaret etmektedir.

Öte yandan örneklemin yıllık gelir düzeylerine bakıldığında; bağcılarının %36.4'ü 2-4 milyar, %29.1'i 2 milyardan az, %14.5'i 5-7 milyar, %13.6'sı 8-10 milyar, %6.4'ü ise 10 milyar ve daha fazla yıllık gelire sahiptir.

4.3. Veri Toplama Teknikleri

Kalecik'te bağcılıkla uğraşan köylerde modernleşme eğilimlerini ele alan bu çalışmada; kavramsal ve kuramsal çerçevenin oluşturulmasında varolan yazılı literatüre

başvurulmuş; uygulama aşamasında ise nicel verilerin toplanması için üzüm üreticilerine “hane reisi ve eşi anketi” uygulanmış ve gözlem tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın birincil temel bilgileri ağırlıklı olarak anket yolu ile elde edilmiştir. Toplam 102 sorudan oluşan hane reisi ve eşi anketinde, bu sorulardan 89 tanesi kapalı uçlu, 13 tanesi açık uçludur.

4.4. Veri Analizi Teknikleri

Verilerin analizinde 110 kişinin sorulara verdiği cevaplar dikkate alınmıştır. 110 anketin %27.3’ü Uyurca, %10.9’u Gökdere, %10’u Alibeyli, %9.1’i Buğra ve Akkuzulu, %8.2’si Çandır, %7.3’ü Satılar, %6.4’ü Kınık ve Gümüşpınar, %5.5’i ise Gökçeören köylerinde uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen ham veriler, öncelikle SPSS programına girilerek frekans (f) ve yüzde (%) tabloları oluşturulmuş; örneklemin genel özellikleri tek ve iki yönlü tablolar halinde gösterilmiştir. Daha sonra araştırmanın amacına göre çapraz tablolar oluşturularak bazı değişkenler arasındaki ilişkiler, yüzde oranları bakımından yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenlerin X^2 analizleri yapılmıştır. Grup ortalamaları arasındaki anlamlılık düzeyi 0,05 üzerinden sınanmıştır.

5. Bulguların Tartışılması ve Sonuçlar

Modernleşme kuramlarının geleneksel ve modern toplum dikotomilerine bir katkı olarak Lerner’in “geçiş tipi toplum” kavramı temel alınarak hazırlanan araştırma sonucunda elde edilen bulgular satış amaçlı üretim yapan köylerin ekonomik yapısındaki modernleşme eğilimlerinin, diğer alanlarda da görüldüğü; hem kurumsal hem de bireysel özellikler açısından araştırma köylerinde geleneksel ile modern özelliklerin bir arada bulunduğu ve araştırma köylerinin “geçiş tipi toplum” özelliği gösterdiği yönündedir. Ayrıca bağımsız değişkenlerden daha çok cinsiyet ve eğitimin modernleşme üzerinde etkili olduğu; gelir düzeyinin ise modernleşme üzerinde daha az etkili olduğu görülmüştür.

Kalecik’in bağıcılıkla uğraşan köylerinde modernleşme eğilimlerinin incelendiği araştırmada elde edilen sonuçlar üç başlık altında ifade edilebilir:

- Kurumsal ilişkiler açısından modernleşme eğilimleri
- Bireysel ilişkiler açısından modernleşme eğilimleri
- Bağıcılıkta modernleşme eğilimleri*

5.1. Kurumsal İlişkiler Açısından Modernleşme Eğilimleri

5.1.1. Aile Kurumu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuçlar

Aile kurumuna ilişkin yapılan incelemeler sonucunda, örneklem grubunun büyük bir kısmının (% 94.4) evlenirken hem modern hem de geleneksel usullere uygun olarak resmi nikah ve imam nikahını birlikte yaptıklarını saptanmıştır. Bu durum, diğer köy ça-

* “Bağıcılıkta modernleşme eğilimleri”ne ilişkin sonuçlar; bağıcı ailelerle ilgili ekonomi kurumunu temel alan ve bu çalışmanın devamı niteliğindeki diğer makalede yer alacaktır.

lışmaları sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar, resmi nikahın bir yasa buyruğu olduğu için yerine getirilmeye çalışılması; dini nikahın ise dinin gereği olduğu için yerine getirilmesi (Balaban, 1984: 187 ve Yasa, 1969: 65) ile ilgilidir.

Örneklem grubunun evlenme şeklinin ise büyük oranda (%70.9) görücü usulü ile olduğu görülmüştür. Görücü usulü ile evliliğin yaygın olması, kırsal kesimdeki aileler üzerinde yapılan çalışmaların sonuçları ile benzerdir. Bu sonuçlara göre köyde evlenme, genellikle gençlerin ortak kararıyla değil, "dünürçülük" geleneği içinde iki ailenin evlilik yoluyla birbirlerine hısımlı olmayı istemeleri sonucunda gerçekleşir (Timur, 1972: 70, Özbay, 1984: 58, Balaban, 1984: 184 ve Ozankaya, 1984: 292) ki bu, geleneksel topluma özgü özelliklerden biri olan görücü usulü evliliğin araştırma köylerinde de yaygın olduğunu göstermektedir. Görücü usulü evliliğin yaygın olduğu örneklem grubunda, başlık parası geleneğini uygulayanlar ile uygulamayanların oranı yaklaşık olarak birbirine eşittir. Köylerde yoğun olarak uygulanan başlık parası geleneğinden (Timur, 1972:82) vazgeçilmeye başlanması ise modern kriterlere uyum için atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir.

Araştırma köyleri evlenme yaşı açısından incelendiğinde, kırsal kesimde evlenme yaşının, kentsel bölgelere göre oldukça düşük olduğu -genellikle kızlar için 15, erkekler için 18- yönündeki bulgulara benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Türkdoğan, 1977: 65, Kağıtçıbaşı, 1969: 92, Aziz, 2000: 69, Balaban, 1984: 184 ve Ozankaya, 1984: 293). Örneklem grubunun tamamına yakını geleneksel değerlere uygun olarak, küçük yaşta evlenmiştir. Erkekler için evliliğin en yoğun görüldüğü yaş grubu 18-19 iken, kadınlar için 17 ve daha küçük yaş grubudur. Evlilik yaşının bu kadar küçük olmasında, daha çok gençlerin erken yaşlarda tarlada çalışmaya başlamaları ve genellikle ilköğretim veya lisesiden sonra eğitimlerine son vermeleri etkilidir.

Cinsiyet ile evlilik yaşı ($X^2=28.58$, $sd=5$, $P=0.01$) ve eğitim düzeyi ile evlenme biçimi ($X^2=18.40$, $sd=10$, $P=0.049$) arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanırken; evlenme yaşı ile evlenme biçimi arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanmamıştır.

Örneklem grubunda tek eşlilik oldukça yaygın iken, akraba evliliği fazla yaygın değildir. Akraba evliliğinin yaygın olmaması, bu çalışmayı kırsal alanda yapılan diğer araştırma sonuçlarından farklılaştırmaktadır. Çünkü daha önce yapılan çalışmalar, kırsal kesimde akraba evliliğinin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir (Timur, 1972: 77, Yasa, 1969: 75). Ulaşılan bir başka sonuç ise örneklem grubunda medeni kanunda yapılan son düzenlemelerden haberdar olmayanların yüksek bir orana (%67.5) sahip olmasıdır. Yeni gelişmelerden haberdar olmak ya da yeniliğe açık olmak Inkeles (1977: 154)'in modern insan kriterlerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda örneklem grubunun medeni kanunda yapılan yeni düzenlemelerden haberdar olmaması, geleneksel insan niteliği taşıdığını göstermektedir.

Araştırma köylerinde görücü usulü ile evlilik azalmış olmakla birlikte başlık parası geleneğini yerine getirme, küçük yaşta evlenme ve medeni kanundaki değişikliklerden haberdar olmama geleneksel; akraba evliliğinin fazla yaygın olmaması ve tek eşliliğin yaygın olarak görülmesi modern; resmi nikah ile imam nikahının birlikte kıydırılması ise hem geleneksel hem de modern nitelik taşımaktadır. Bu durumda araştırma köyle-

rinde eş seçimi ve evlenme konusunda, geleneksel ile modern öğelerin bir arada bulunduğu söylenebilir.

Boşanma oranının çok düşük olduğu örneklem grubunun %66.1'i eşleri ile iyi geçindiğini, %30.3'ü ise ara sıra tartıştığını belirtmektedir. Yaptığımız görüşmeler ve gözlemler sonucunda, boşanma oranının düşük olmasının; kişilerin, evlilik kurumuna ilişkin geleneksel değerlere sahip olmasının yanı sıra eşler arasında ciddi problemlerin olmayışı ile de ilgili olduğu anlaşılmıştır. Sosyal güvenliğin sağlanmasında etkili bir kişi ya da kurumun bulunmadığı Kalecik köylerinde, bir uyum ve sosyal güvenlik mekanizması olarak aile, köylerdeki en önemli sosyal yardım ve dayanışma kurumu niteliğini taşımaktadır.

Örneklem grubunun evlendikleri zaman kimlerle oturduğu konusunda ise, evlendiğinde erkeğin ailesi ile birlikte oturanların örneklemin büyük bir kısmını (%59.7) oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma esnasında ise örneklemin yarısından fazlası (%68.8) sadece eşi ya da bekar çocuklarıyla oturmaktadır. Bu sonuçlar, Türkiye'de kırsal kesimde, yeni evlenen çiftlerin bir süre erkeğin ailesi ile birlikte yaşayarak ataerkil nitelik taşıyan geleneksel aileyi oluşturduğu; daha sonra ise evli çiftin aileden ayrılarak kendilerine ait bir eve taşınıp çekirdek aileye dönüştüğü (Merter, 1990: 32, Yasa, 1973: 144, Özbay, 1984: 53 ve Kıray, 1998: 34) yönündeki araştırma sonuçları ile benzerdir. Buna benzer olarak Kıray (1998: 117), geçici geniş ailelerin büyük bir kısmının geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş süreci içinde, bir kısmının ise aile yaşamı döngüsü sonucu oluştuğunu belirtir. Ona göre kırsal ailedeki tipik bir değişim kalıbı ise şöyledir: Yeni evlenen çift bir süre patriarkal modele göre kocanın ebeveynleriyle yaşar; daha sonra bu patriarkal geniş aile yapısı, genç çiftin kendisine ayrı bir ev açmak için taşınmasıyla parçalanır. İlerleyen yıllardaysa, erkeğin ya da kadının artık kendine bakamayacak kadar yaşlanan ebeveynleri (ya da ebeveynlerinden biri) çiftin yanına yerleşir; ancak genç erkek evin reisi olarak kalır.

Ailede otorite kalıpları konusunda ulaşılan sonuçlara bakıldığında: Örneklem grubunu oluşturan kadınların tamamına yakınının ailedeki yerlerini evin hanımı, erkeklerin tamamına yakınının ise aile reisi olarak tanımladıkları görülmektedir. Aile içinde otoritenin kime ait olduğuna ilişkin olarak ise, örneklem grubunun %62.3'ü aile içinde otoritenin babada, %29.2'si anne ve babada, %5.7'si annede, %2.8 gibi çok düşük bir oranı ise yaşlı kimselerde toplandığını belirtmiştir. Bu veriler aile içi ilişkilerde, babanın otoriter rolü olduğu, yaşlıların giderek otoritelerini yitirdikleri (Özbay, 1984: 38 ve Kıray, 1998: 35) yönündeki açıklamalara uygundur. Yaşlı kuşaklar artık köydeki yaşantıyı örgütleyememekte, otoritelerini kaybetmekte ve sadece saygı duyulan kişiler haline gelmektedirler. Örneklemin yarısından fazlasının önemli bir konuda danıştığı kişi olarak eşini göstermesi de yaşlıların otorite kaybını destekler niteliktedir.

Geleneksel aile yapısında erkekten dışarıda çalışması, ekmeek parası kazanması; kadından ise başta yemek olmak üzere, diğer ev işlerini yapması beklenmektedir. Ailenin günlük uğraşısı içinde yiyecek alımına karar verme kadının, bunların alımı ise, yakın bir yerden alınacaksa kadının, uzak bir yerden toptan alınacaksa erkeğin görevidir (Aziz 2000:101-102). Örneklem grubuna göre, erkeğin ve kadının aile içindeki en önemli görevi; erkekler için ailenin geçimini sağlamak, kadınlar için ise ev işleri yapmaktır. Her toplulmda, kadın ve erkeğe ilişkin rollerin belli olduğu ve bireylerin bunları sosyali-

zasyon sürecinde öğrendikleri (Schmidt, 1996:389; Başaran, 1984: 156; Arıkan, 1998: 1) görüşüne benzer şekilde, örneklem grubunun sosyalizasyon sürecinde kırsal toplum yapısına uygun olarak, geleneksel toplumlara özgü cinsiyete dayalı işbölümünün geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Otoritenin babada olması, kişilerin kendilerini tanımlama biçimleri ve kadınlarla erkeklerin ev ile ilgili önemli görevlerinin cinsiyete göre belirlenmesi geleneksel değerlere; yaşlı kimselerin otoritelerini kaybetmeleri ve örneklem grubunun önemli bir konuda yaşlı kişilere değil de, eşlerine danışmaları modern değerlere uygundur ve eş seçimi ile evlenmeye benzer olarak burada da geleneksel ile modern değerler bir arada bulunmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, geleneksel toplumun ataerkil aile yapısında ailede karar alma konusunda erkek egemen iken, modern toplumda kadının aile içindeki rollerinin artmasıyla birlikte aile ve ev ile ilgili konularda kadın ve erkeğin birlikte karar aldıkları görülmektedir. Örneklem grubumuzda karar alma konusunda ulaşılan sonuçlar ise şu şekildedir: Mutfak harcamalarına, ev işlerine ve kadının çalışma yaşamına karar vermede daha çok kadınlar; erkeğin çalışma yaşamına karar vermede erkekler; giyim-kuşam ve ev eşyası tercihi ile eve misafir çağırma ve tatile gitmeye karar vermede ise daha çok kadınlar ve erkekler birlikte karar vermektedirler. Buradan ev işleri ve mutfakla ilgili konularda karar almanın, geleneksel kriterlere uygun olarak, daha çok kadının görevi şeklinde düşünüldüğü sonucu çıkarılabilir. Kadının çalışma yaşamına ilişkin kararın kendine bırakılması ve yukarıda belirtilen diğer konularda kadın ve erkeklerin ortak karar alması ise modern kriterlere uygundur.

Cinsiyet ile karar alma süreci arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz cinsiyet ile kadının çalışma yaşamına ($X^2=8.25$, $sd=2$, $P=0.016$), cinsiyet ile erkeğin çalışma yaşamına ($X^2=9.14$, $sd=2$, $P=0.010$) ve cinsiyet ile giyim kuşam tercihinin ($X^2=7.48$, $sd=2$, $P=0.024$) karar verme arasında ilişki bulunmasıyla gerçekleşirken; cinsiyet ile mutfak harcamalarına, ev eşyası tercihinin, ev işlerine, eve misafir çağırma karar verme arasında ilişki bulunmaması nedeniyle gerçekleşmemiştir. Gelir ve eğitim düzeyi değişkenleri ile mutfak harcamalarına, giyim kuşam tercihinin, ev eşyası tercihinin, ev işlerine, eve misafir çağırma karar verme arasında ilişki olmadığı da karar alma konusunda ulaşılan bir başka sonuçtur.

Ailede karar alma yönünde elde edilen bu sonuçlar da eş seçimi, evlilik ve otorite konusunda olduğu gibi hem geleneksel hem de modern unsurları bir arada taşımaktadır.

Örneklem grubunda yer alan ailelerin çocukları ve çocuk yetiştirme tarzları konusunda elde edilen bulgular ise şu şekildedir:

Örneklem grubunda yer alan kişilerin yarısından fazlası üç ya da dört çocuğa sahiptir ve okuma-yazma bilmeyen çocuk oranı sadece %0.9'dur. Çocuklarının okuma-yazma oranının yüksek olduğu örneklem grubunda, çocukları lise ve üstü eğitim alanların oranının oldukça az olması, araştırma köylerinin eğitim konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir. Yaptığımız görüşmeler ve gözlemler sonucunda, çocukların ve gençlerin eğitimlerini yarıda kesmelerinin nedenleri arasında; tarım sektöründe işgücü olarak çalışma, erken yaşta evlenme, taşınmalı eğitim sistemi ve maddi yetersizliklerin sayılabileceği anlaşılmıştır.

Çocukların yetiştirilmesinde, büyütülmesinde ve okutulmasında daha çok anne-baba birlikte etkili olmaktadır (%35.2); çocukların yetiştirilmesinde yumuşak ve hoşgörülü davrananların oranı (%43.2), sert ve disiplinli davrananların (%21.5) oranından yüksektir. Ayrıca örneklem grubunda, çocukları ile arkadaş gibi olduklarını belirtenlerin oranı (%75.9) da oldukça yüksektir. Bunun yanı sıra anne aracılığı ile babayla iletişim kuran çocukların, kız çocuk için %12.6, erkek çocuk için %15.2 gibi bir orana sahip olması da, geleneksel toplumlarda gözlenen, annenin baba ile çocuk arasındaki ilişkilerde aracı rol oynayarak, babanın çocuk üzerindeki otoritesini yumuşatması işlevinin hala devam ettiğini göstermektedir.

Örneklem grubunun neredeyse tamamına yakınının, çocukları evlendikten sonra onların nerede yaşamalarını istedikleri konusundaki düşünceleri; hem kız çocuk (%96.7) hem de erkek çocuk (%82.8) için çocuklarının ayrı ev açmaları yönündedir. Anne ve babaların hem kız hem de erkek çocuklarının ayrı bir ev açmalarını isteme oranlarının oldukça yüksek olması geniş aileden çekirdek aile yapısına doğru bir geçişin yaşandığını göstermektedir. Ancak çocukları evlendiğinde onları yanına almak istediğini belirtenlerden büyük kısmı bunu, daha çok erkek çocuk için (%12.1) istediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca çocukları evlenirken, çocuklarının eş seçimini kendileri yapanlar ile bu konuda çocuklarının tercihini kabul eden ailelerin oranı birbirine çok yakındır. Araştırma sonucunda ulaşılan bir başka bulgu ise, örneklem grubunun büyük bir kısmının (%77.8) çocuklarını ileride “yaşlılık güvencesi” olarak görmekte olduğudur. Geleneksel ailede erkek çocuk ailenin devamını sağlayan, aileye ekonomik güç katan ve yaşlılık güvencesi olan çocuk olarak görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1984:133-134, Kıray, 1998: 17, Başaran, 1984:154). Erkek çocuk için belirtilen bu özellikler, örneklem grubunda da oldukça yüksek düzeydedir.

Cinsiyet, yıllık gelir ve eğitim düzeyi ile çocuk terbiyesi ve çocukların eğitime karar verme arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz gerçekleşmemiş ve bunlar arasında ilişki bulunmamıştır.

Bağcı ailelerin çocukları ile ilgili verilerden; özellikle erkek çocukların yaşlılık güvencesi olarak görülmesi ve az da olsa anne aracılığı ile babayla iletişim kurulması geleneksel kriterlere; çocuklar üzerinde aile büyüklerinin çok fazla etkili olmaması, onlar üzerinde sadece anne ya da sadece babanın baskın olmaması, görelilik olarak çocuk sayısının az olması, çocukların büyütülmesi ve okutulmasında anne ve babanın birlikte etkili olması, çocuklarla arkadaş gibi olunması, çocuklar evlendiğinde ayrı ev açmalarının istenilmesi ise daha çok modern kriterlere uygundur. Ayrıca çocukların yetiştirilmesinde katı disiplin tarzından uzaklaşmaya başlanması ve çocukları evlenirken çocuğunun eşini kendisi seçenler ile eş seçimini çocuklarına bırakanların oranlarının birbirine yakın olması ise modernliğe geçişin göstergesi olarak düşünülebilir.

Özetle, örneklem grubu aile kurumu açısından incelendiğinde; eş seçimi ve evlenmede, otorite ve karar almada geleneksel ile modern değerlerin bir arada bulunduğu görülmektedir. Bu durum araştırma köylerindeki aile kurumunun geleneksel ve modern değerleri bir arada taşıması anlamında “geçiş tipi topluma” uygun özellikler taşıdığına işaret etmektedir.

5.1.2. Eğitim Kurumu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuçlar

Araştırma köylerinin bir kısmında ilköğretim okulu olmasına rağmen, bu okullar öğrenci sayısının azlığı nedeni ile eğitim ve öğretime kapalı bulunmaktadır. Bu nedenle köylerde, özellikle ilköğretim için, yaygın olarak taşınmalı eğitim yapılmaktadır. Köylerde öğrenci sayısının az olmasının nedeni ise, gençlerin evlenerek şehre yerleşmesi, orada çocuk sahibi olması ve köylerde genellikle yaşlıların bulunmasıdır.

Örneklem grubunun %18.2'si okuma-yazma bilmezken, %48.2'si ilköğretim mezunudur. Bu oranlara bakıldığında eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Anne ve babalarının da eğitim seviyesi düşük olan örneklem grubunun, eğitim seviyesinin onlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Burada örneklem grubunun eğitim düzeyi ile gelir düzeyinin düşük olması, Aziz (2000:19)'in ülkenin gelişmişlik ve gelişmemişlik göstergelerinden biri olan eğitim düzeyinin, toplumun refah düzeyinin bir göstergesi olduğu görüşüne benzerlik göstermektedir.

Örneklemin neredeyse tamamına yakını, hem kız (%91.6) hem de erkek (%97.2) çocukların mutlaka okutulması gerektiğini düşünmektedir. Bu durum, kız ve erkek çocukların okula gönderilmeme nedenlerinin cinsiyete göre farklılaştığı (Özbay, 1984:57; Çavdar, 1976:40; Gök, 1990:176; Köker, 1988) yönündeki geleneksel kriterlerden uzaklaşmaya işaret etmektedir. İlköğretimden sonra da çocuklarını okutmak isteyen bazı aileler, bunu maddi durumları iyi olmadığı için yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Okuma-yazma bilmeyen çocuk sayısı yok denecek kadar az olan (%0.9) araştırma köylerinde, çocukların meslek seçiminde, daha çok çocukların kendi isteklerinin (%64.4) etkili olduğu da ulaşılan bir başka sonuçtur. Fakat aileler her ne kadar çocuklarının meslek tercihlerini kendilerine bıraktıklarını belirtse de, çocuklarının hangi mesleğe sahip olmasını istedikleri sorulduğunda, bu konudaki beklentilerini ortaya koyanların oranı oldukça yükselmektedir. Buna göre ailelerin, kız ve erkek çocuklarının sahip olmalarını tercih ettikleri meslekler, erkekler için daha çok doktorluk ve mühendislik iken, kızlar için doktorluk ve öğretmenliktir.

Araştırma köylerinde açılan kurslar olup olmadığı konusunda ise hem köylülerden hem de yetkili kişilerden alınan bilgilere göre, araştırma köylerinin hiçbirinde meslek ve yetenek kursları olmadığı öğrenilmiştir. Özellikle yeni mesleklerin öğrenilmesini ya da yeni yeteneklerin ve mesleki becerilerin geliştirilmesini sağlayan kursların açılması araştırma köyleri için bir kayıptır.

Kısaca örneklem grubunun eğitim düzeyinin düşük olması ve halk eğitim kurslarının açılmaması geleneksel kriterlere; eğitime önem vermeleri, çocuklarını okutmak açısından kız-erkek çocuk arasında ayırım yapmamaları ve çocukların mesleki tercihlerini daha çok onlara bırakmaları modern kriterlere uygundur. Bu durum araştırma köylerinin eğitim kurumu açısından geleneksel ve modern unsurların bir arada bulunduğu "geçiş tipi toplum"un özelliklerini taşıdığını göstermektedir.

5.1.3. Sağlık Kurumu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuçlar

Kalecik'te bir devlet hastanesi ve Çandır'da bir sağlık ocağı bulunmasına rağmen; örneklem grubunu oluşturan bireyler, sağlık sorunlarıyla karşılaştıklarında genellikle Çankırı Devlet Hastanesi ve yakın illerdeki hastanelere gitmektedirler. Bu durumun nedenleri olarak; hastanede ihtiyaç duyulan uzman doktorların bulunmaması, teknik do-

nanım yetersizliği ve buna bağlı olarak doğum dahil olmak üzere birçok durumda başvuran hastaların hastane personeli tarafından diğer hastanelere yönlendirilmesi sayılabilir.

Örneklem grubunun doktor tercihinde en etkili olan faktör, doktorun alanında iyi olmasıdır. Ayrıca kadın hastalıkları tedavisi için tercih edilen doktorun cinsiyetinin önemli olmadığını belirtenlerin oranı yüksektir. Bunun yanı sıra doktor tercihinde cinsiyetin önemli olmadığını belirten erkeklerin oranı, kadınlardan daha yüksektir ki, bu durum ilk bakışta erkeklerin bu konuda daha modern eğilimlere sahip olduğunu düşündürmektedir.

Örneklem grubunun çocuklarının nerede doğduğu hakkında elde edilen sonuçlar; çocukların %26.2'sinin hastanede, %43'ünün evde, %30.8'inin ise bir kısmının evde bir kısmının hastanede doğduğu şeklindedir. Doğum kontrolü uygulayanların yarıdan biraz fazla olması da ulaşılan bir başka sonuçtur. Doğum kontrolü uygulamak isteyen kadınların oranının erkeklerden yüksek olması, Yasa (1973: 211)'nin çalışmasında erkeklerin aile planlaması konusunda kadınlara göre daha katı olduğu yönündeki araştırma sonuçlarına benzerdir. Burada doğum kontrol yöntemi uyguladıklarını belirtenlerin oranının aslında çok da yüksek olmamasına rağmen, örneklemin sahip olduğu çocuk sayısına bakıldığında bunun dört ya da beş çocuğu geçmemesi ilginçtir. Doğum kontrolü uygulama oranının yüksek olmamasına rağmen, çocuk sayısının kırsal toplum yapısı içinde görece olarak fazla olmaması; görüşme yapılan kişilerin bu konuda açıklama yapmaktan çekindikleri için, doğum kontrolü uygulamadıkları yönünde bilgi vermelerinden kaynaklanabilir. Doğum kontrolü ve çocuk sayısına karar verme ile eğitim arasındaki ilişki incelendiğinde, bazı çalışmalardan elde edilen sonuçların (Özbay, 1984:57) aksine, bunlar arasında ilişki olmadığı görülmüştür.

Kısaca örneklem grubunun hastalık tedavisi için tercih ettiği usullerin modern olduğu, fakat araştırma köylerinde de, ilçede de sağlık hizmetlerinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum araştırma köylerinin sağlık kurumu açısından geleneksel ve modern unsurların bir arada bulunduğu "geçiş tipi toplum"un özelliklerini taşıdığını göstermektedir.

5.1.4. Siyaset Kurumu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuçlar

Örneklem grubunun büyük bir kısmı (%80.9) siyasetle ilgilenmediğini belirtmiş olmasına rağmen, bunların tamamına yakını (%98.2), modern toplumun önemli özelliklerinden olan seçimlerde oy verme görevini yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir. Örneklem grubunun oy kullandıkları fakat siyasetle ilgilenmedikleri yönündeki ifadeleri üzerinde, araştırma köylerine gittiğimiz zamanın seçimlere yakın bir tarih olmasının ve kişilerin siyasi tercihlerini soracağımızdan çekinmelerinin etkisi olduğu düşünülebilir.

Örneklem grubunun seçimlerde bir siyasi partiye oy verirken dikkat ettiği hususların başında, partinin ülkenin kalkınmasına inandırıcı çözümler vaat etmesi (%37.3), daha sonra ise partinin ve adaylarının dürüst olması (%29.1) gelmektedir; buna karşın parti liderinin ya da adaylarının hemşehri ve tanıdık olmasına önem verme oranının çok az olması (%1.8) dikkat çekicidir. Türkiye'nin en önemli sorunu olarak hayat pahalılığı, enflasyon ve işsizliği gören örneklem grubunun bu konudaki düşünceleri kentlilerden farklı değildir.

Kadınların da erkeklerin de siyasi tercihlerini kendilerinin belirlediği ve kadınlarla erkeklerin siyasi tercihleri ile eğitim seviyesi arasında ilişki bulunmadığı, siyasetle ilgili ulaşılan bir başka sonuçtur.

Köylülerle yapılan görüşmeler ve yetkili kişilerden alınan bilgilere göre, köylerde özellikle sözü dinlenen, iktidar ve prestij sahibi olan kişiler daha çok muhtarlardır. Köye yenilik getiren kişiler de muhtarlar gibi iktidar ve prestij sahibidirler, ancak köye yenilik getirenlerin büyük bir kısmı yine muhtar ya da muhtar heyetidir; geriye kalanlar ise köyün zenginleridir. Alibeyli Köyü'nde ise yeniliklerin köye girmesinde daha çok televizyon kanallarının etkili olduğu öğrenilmiştir. Gökçeören ve Akkuzulu köylerinde, muhtar ve köye yenilik getiren kişiler dışında, onlara oranla daha az etkili olsa da, köylüye borç veren, köylü ile alış-veriş yapan tüccarların da iktidar ve prestij sahibi olduğu saptanmıştır. Fakat bütün bunlar köylerde her konuda doğrudan bu kişilerin söylediklerinin geçerli olduğu anlamına gelmemektedir; köylüler bütün konularda kendi fikirlerini de belirtmektedirler. Bu açıdan köylerde oldukça demokratik bir ortam bulunduğu yorumu yapılabilir. Araştırma köylerinde, prestij ve iktidar sahibi kişi olarak muhtarların gösterilmesi, Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması sonuçları (Tuğaç, Yurt, Ergül ve Sevil, 1970: 254) ve Silier (1976: 139)'in Keban köylerinde yaptığı araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Burada siyasi örgütlenme oranının düşük olması ve kooperatifçiliğin yaygın olmaması geleneksel kriterlere uygunken; örneklem grubunun oy kullanması, oy kullanırken parti adaylarının hemşehri ya da tanıdık olması gibi geleneksel ilişkilerin devamı olan tercihlerde bulunmaması ve kadınların da erkeklerin de siyasi tercihlerinde daha çok kendilerinin belirleyici olması modern kriterlere uygundur. Bu durum araştırma köylerinin siyaset kurumu açısından geleneksel ve modern unsurların bir arada bulunduğu "geçiş tipi toplum"un özelliklerini taşıdığını göstermektedir.

5.1.5. Din Kurumu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi ve Sonuçlar

Örneklem grubunun neredeyse hepsi, ramazan ayının tamamında oruç tutmakta (%94.5) ve her kurban bayramında kurban kesmekte (%93.6); yarıya yakını (%48.2) ise günde beş vakit namaz kılmaktadır. Ayrıca eğitim ile namaz kılma ($X^2=35.98$, $sd=20$, $P=0.015$), oruç tutma ($X^2=29.13$, $sd=10$, $P=0.001$) ve kurban kesme ($X^2=30.27$, $sd=15$, $P=0.011$) arasında ilişki bulunmuştur. Çocuklarını Kur'an Kursu'na göndermek isteyip de Kur'an Kursu olmadığı için gönderemeyenlerin oranı yaklaşık %52.9'dur.

Kısaca örneklem grubunun dinin gereklerini yerine getirmeleri ve çocuklarını Kur'an Kursu'na göndermek istemeleri açısından geleneksel değerlere bağlı oldukları görülmektedir.

5.2. Bireysel Özellikler Açısından Modernleşme Eğilimleri

Araştırma köylerinde uzun zaman önce kan davasının olduğu, fakat son zamanlarda bu tür olaylara rastlanılmadığı saptanmıştır. Köylüler arasında küçük de olsa çıkan tartışma ve anlaşmazlıklar, daha çok belediyeden ya da Kavaklıdere Şarap Fabrikası'ndan onca (bağ fidesi) alabilenler ile alamayanlar arasında olmaktadır. Bu durum, Kıray (1998)'in köy topluluğu içindeki çatışmaların köyün iç dinamiklerinden (içsel) değil de, dışsal dinamiklerden kaynaklandığı görüşüne benzerdir. Ayrıca araştırma köylerinde

görüşmeler yapılırken tanık olunan, çeşme başında su için tartışma yapılması da, suyun yetersiz olmasının araştırma köylerinde tartışma nedenlerinden biri olabileceğini düşündürmektedir.

Örneklem grubu hayatta başarılı olmak ve yükselebilmek için namuslu olmayı (%44.3), eğitimden (%24.6) daha önemli bir özellik olarak düşünmekte ve gelecekle ilgili beklentilerinde kaderciliğe çok az (%4.9) yer vermektedir. Geleneksel toplumlarda çocukların terbiyeli ve otoriteye saygılı olması; modern toplumlarda ise özgür bir şahsiyetin ve yaratıcı yeteneklerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır (Tuğaç, Yurt, Ergül ve Sevil 1970:255). Bu açıdan örneklem grubuna bakıldığında; çocuklarının saygılı, dürüst, azimli, dindar ve kendi kararlarını kendisi veren gibi özelliklerin hepsini birden taşımasını isteyenlerin oranının oldukça yüksek (%59.3) olduğu görülmektedir.

Ailelerin, çocuklarının eşlerinin akraba olmasını isteme oranlarının (damat adayı için %8.7, gelin adayı için %6.3) çok düşük olması ve eş seçimini çocuklarına bırakacaklarını söyleme oranlarının %20'lerde olması, eş seçimi konusunda geleneksel değerlerden modern değerlere doğru geçiş sürecinin başlaması olarak değerlendirilebilir. Bağcı ailelerine evlenmiş erkek çocuklarının eşlerini seçerken kararlarını nasıl verdikleri sorulduğunda, çocuklardan kendi kararı doğrultusunda hareket edenlerin oranının %53.2, anne-babalarının görüşlerini dikkate alanların oranının ise %46.8 olduğu görülmüştür. Bu oranlar eş seçiminde kişisel tercihler ile aile tercihinin hemen hemen eşit olduğunu göstermektedir.

Örneklem grubunun gelin ve damat için aradıkları özellikler benzerlik taşımaktadır. Buna göre çocuklarının eşlerinde aradıkları en önemli özellik, ahlaka (erkek çocuk için %53.1, kız çocuk için %48.9) ve yüksek eğitim seviyesine (erkek çocuk için %13, kız çocuk için %11.5) sahip olmasıdır. Geleneksel topluma özgü olan, gelinin güzel olması kriterinin araştırma köylerinde en sonlarda yer alması dikkat çekicidir. Bu sonuçlar damatta aranan özellikler açısından, Başaran (1984:150-151)'ın araştırma sonuçlarıyla benzerlik taşımakta, fakat gelin için aranan yüksek eğitim seviyesine sahip olma durumu açısından farklılaşmaktadır. Aslında eğitilmiş olma, kırsal toplumlarda, gelinler için aranan bir özellik değildir; tamamiyle modern toplumlara özgü bir özelliktir. Bu durumda damat için belirlenen kriterler daha çok geleneksel değerlere uygunken, gelinler için belirlenen kriterlerden eğitim, modern değerlere uygundur.

Örneklem grubunun kadının dışarıda ücretli bir işle çalışma hayatına katılması konusundaki düşünceleri ise, kadının çalışma yaşamında yer almasını istedikleri şekilde ifade edilebilir. Diğer kırsal bölgelerde olduğu gibi burada da kadınlar yoğun emek gerektiren tarımsal üretimde yer almaktadır. Genellikle küçük toprak sahipliğinde görülen, bitki yetiştiriciliği ya da sınıai tarımın yapılması durumunda kadının el emeğine dayalı çapa, hasat gibi işleri yapma durumu (Aziz, 2000:24-25) araştırma köyleri için de geçerlidir. Kısaca kadınların çalışması konusunda örneklem grubu olumlu bir tavır sergilemektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için kadınların ve erkeklerin çalışma yaşamına karar verme ile cinsiyet, eğitim ve yıllık gelir arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Cinsiyet ile erkeklerin çalışma yaşamına karar vermesi ($X^2=9.14$, $sd=2$, $P=0.010$) ve cinsiyet ile kadının çalışma yaşamına karar vermesi ($X^2=8.25$, $sd=2$, $P=0.016$) arasında ilişki bulunmuştur. Eğitim ve yıllık gelir değişkenleri ile kadın ve erkeğin çalışma yaşamına karar vermesi arasında ilişki bulunmamıştır.

Burada örneklem grubunun başarı için namusa önem vermesi geleneksel değerlere; kaderciliğe verilen önemin azalması, kadınların siyasi tercihlerinde kendilerinin etkili olması ve gelin tercihinde eğitime önem verilmesi ise modern değerlere uygundur. Ailelerin çocuklarının saygılı, dürüst, azimli, dindar ve kendi kararlarını kendisi veren gibi özelliklerin hepsini birden taşımasını istemeleri, geleneksel ve modern değerlerin bir arada olduğu göstermektedir.

Günümüz toplumlarında modern değerlere açıklığın bir göstergesi; radyo, televizyon, tiyatro gibi kitle iletişim araçlarına açıklıktır. Bunlar içinde kırsal kesimde daha çok televizyon popülerdir (Aziz, 2000:93). Örneklem grubunun boş zamanlarını değerlendirme faaliyeti olarak en yüksek oranda arkadaş, akraba ve komşu ziyaretlerinin, daha düşük oranda ise televizyon izlemenin geldiği saptanmıştır. Televizyonda en çok izlenen programlar ise haberler, yabancı ve yerli diziler ile sinema filmleridir. Ayrıca örneklem grubunun büyük çoğunluğu gazete okumamaktadır. Bunun nedenlerinden biri köylere gazete gelmemesidir. Burada boş zaman faaliyeti olarak daha çok arkadaş, akraba ve komşu ziyaretleri yapılması geleneksel değerlere uygundur.

Büyük bir kısmı doğduğundan beri köyde yaşayan örneklem grubunun tamamına yakını, oturdukları yerden memnun olduklarını ve başka yere gitmek istemediklerini; bunun en önemli nedeninin ise topraklarına bağlılık olduğunu ifade etmişlerdir. Köylerinden göç etmek istemeyen köylülerin, köy dışına çıkma sebeplerinin başında alış-veriş gelmektedir. Seyahat amacıyla köy dışına çıkma sıklıkları ise oldukça azdır. Köyden göç etmek isteyenlerin ve zorunlu olmadıkça (seyahat amacıyla) köy dışına çıkanların oranının az olması, köylülerde geleneksel topluma uygun olarak fiziksel hareketliliğin gelişmediğini göstermektedir.

Yaptığımız görüşmeler ve gözlemler sonucunda, gençlerin genellikle eğitim ya da iş amacıyla köy dışına çıktıkları ve gittikleri yerlere yerleştikleri, ancak köyleriyle ilişkilerini kesmedikleri, bayramlarda, yaz tatillerinde köylerini ziyaret ettikleri ve ailelerinden özellikle kışlık yiyecek konusunda yardım aldıkları öğrenilmiştir. Bu durum daha önce yapılmış çalışmaların, köyden ayrılan aile üyelerinin belirli bir süre daha ailelerinin sayesinde ayakta kaldıkları (Atalay, 1983:35, Özer, 1991:13, Kıray, 1998: 38 ve Özbay, 1984:52) yönündeki sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Örneklem grubumuzun gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunların neler olduğuna bakıldığında: Araştırma köylerinde karşılaşılan en önemli sorunun su yetersizliği olduğu görülmektedir. Bunun ardından gelen diğer önemli sorunlar ise köylerde sağlık ocaklarının bulunmaması, köy yollarının düzgün olmaması, eğitimin taşınmalı eğitim şeklinde yapılması ve tarım eğitimi konusundaki yetersizliklerdir. Ayrıca araştırma köylerinde kanalizasyon sisteminin olmaması da önemli sorunlar arasındadır.

Özetle, gerek bireysel özellikler, gerekse aile, eğitim, siyaset, sağlık ve din gibi kurumlar açısından geleneksel ve modern değerlerin bir arada bulunduğu, örneklem grubumuzu oluşturan Kalecik'e bağlı bağcılıkla uğraşan on köy, Lerner'in "geçiş tipi toplum" olarak kavramsallaştırdığı toplum tipine uygun nitelikler taşımaktadır.

Kaynakça

- Arıkan, G. (1998), *Türkiye’de Uzmanlık Gerektiren Mesleklerde Kadınlar (Profesyonel Kadınlar)*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Atalay, B. (1983), *Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırmaları)*, Ankara: DPT Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı, Yay. No: 1917.
- Aziz A. (2000), *Kırsal Alanda Kadının İstihdama Katılımı*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Balaban A. R. (1984), “Kırsal Kesimde: Aile Kurma, Çözme, Aile-İçi Etkileşim ve İlişkiler”, *TÜRKİYE’DE AİLENİN DEĞİŞİMİ-TOPLUMBİLİMSEL İNCELEMELER* içinde (183-193), (Yayına Hazırlayan) Türköz Erder, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Başaran F. (1984), “Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişmeleri”, *TÜRKİYE’DE AİLENİN DEĞİŞİMİ-TOPLUMBİLİMSEL İNCELEMELER* içinde (145-161), (Yayına Hazırlayan) Türköz Erder, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Boran B. (1992), *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*, Bütün Kitapları 3, Birinci Baskı, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Çavdar, T. ve diğerleri. (1976), *Yüksek Öğrenimi Başaran Öğrenciler (1974-1975): Sosyo-Ekonomik Çözümleme*, Ankara: D.P.T Yayınları.
- Dönmezer, S. (1984), *Sosyoloji*, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
- Gusfield, J.R. (1971), “Tradition and Modernity: Misplaced Polarities In The Study of Social Change”, *POLITICAL DEVELOPMENT AND SOCIAL CHANGE*, (Ed. J.L. Finkle, R.W.Gable), New York: Second Edition.
- Heper, M. (1974), *Bürokratik Yönetim Geleneği: Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti*, Ankara: ODTU.
- Inkeles, A. (1977), “The Modernization of Man”, *MODERNIZATION: DYNAMICS OF GROWTH*, (Ed. Myron Weiner), Washington: Voice of America Series United States Information.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1969), “Türkiye’de Çocuğun Değeri, Kadının Rolü ve Doğurganlığı”, *TÜRK TOPLUMUNDA KADIN*, (Yayına Hazırlayan Nermin Abadan), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kağıtçıbaşı Ç. (1984), *İnsan, Aile ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kıray, M.B. (1963), *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, Ankara: T.C, Başbakanlık DPT Yayınları.
- Kıray, M.B. (1998), *Değişen Toplum Yapısı, M. Kıray’ın Toplu Eserleri 3*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Köker, L. (1988), *Türkiye’de Kadın, Eğitim ve Siyaset: Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi: Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Kurtkan, A. (1968), *Köy Sosyolojisi*, İstanbul: İ.Ü, İktisat Fak. Yayınları, Fakülteler Matbaası.
- Lerner, D. (1964), *The Passing of Traditional Society*, London: The Free Press of Glencoe Collier Macmillan Limited.

Levy, M. Y. (1996), *Modernization and The Structure of Societies*, Volume I, London: Transaction Publishers.

Marshall, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömür-cü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.

Merter, F. (1990), *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları.

Ozankaya, Ö. (1984), *Temel Toplumbilimleri Sözlüğü*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Özbay, F. (1984), "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansımaları", *TÜRKİYE'DE AİLENİN DEĞİŞİMİ-TOPLUMBİLİMSEL İNCELEMELER* içinde (35-69), (Yayına Hazırlayan Türköz Erder), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Özen, S. (1991), *Sanayi Kasabasında Yaşam Biçimi ve Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler*, İzmir: Ege Ün. Edebiyat Fakültesi.

Sarıbay, A. Y. (1985), *Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası*, İstanbul: Alan Yayınları.

Schmidt, R.B. (1996), "Akademik Yaşamda Kadın", *SOSYAL BİLİMLERİN KADIN ARAŞTIRMALARINDAKİ TEORİK ANLAYIŞ VE DÜŞÜNCEİNDE YÖNTEMSEL DÜŞÜNCELER* içinde, (Der: H. Çubuk), Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, No:9, Bizim Büro Basımevi.

Silier, O. (1976), *Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşim Sorunları*, Ankara: ODTU İdari İlimler Fakültesi.

Stirling, P. (1965), *Turkish Village*, United State of America: George Weidenfeld & Nicolson Limited.

Şafak, B. (1992), *Ankara'nın İki Köyünde Örgün Eğitim ve Modernleşme Süreci*, Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Timur, S. (1972), *Türkiye'de Aile Yapısı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tuğaç, A. ve diğerleri. (1970), *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması*, Ankara: T.C. DPT Yayınları, No 860.

Türkdoğan, O. (1977), *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

Tütengil, C. O. (1969), *Türkiye'de Köy Sorunu*, İstanbul: Kitap Yayınları.

Tütengil, C. O. (1980), *Az Gelişmenin Sosyolojisi*, İstanbul: Ülken Yayınevi.

Uğuzman, T. (2000), *Dört Divan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması*, Ankara: Yeni Ofset Matbaası.

Uygun, H. (1984), *Kalecik (Ankara) Bir İlçenin Toplumsal Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Vergin, N. (1977), "Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile", *DİN, TOPLUM VE SİYASAL SİSTEM* içinde, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yasa, İ. (1969), *25 Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü (Karşılaştırmalı Bir Toplum Bilimsel Araştırma)*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, No:170.

Yasa, İ. (1973), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, İkinci Baskı, Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No: 16.